

FODOR GÉZA

A GENEZIS HIÁNYZÓ KÖNYVE

*Kovács Vilmos: **Kik voltak...?** Nyelv- és őstörténeti írások
a bonfoglaló magyarság kialakulásáról*

Tanulmányom látszólag egy kétkötetes írásgyűjtemény részbeni ismertetése, valójában ennél több: elemző fejtegetés, mérlegelő értékelés, szem előtt tartva a műben megfogalmazott gondolatsorok további esélyeit; köznapi értelemben ugyan, de a tudományos kutatások vonalába illeszthetően.

Amit a történettudomány a múlt század 60/70-es éveinek fordulópontján az őstörténeti kutatásokról felmutathatott, a legkevésbé sem volt megnyugtató. Anélkül generált újabb kérdéseket, hogy azokra és a korábban felmerültekre választ adhatott volna. A magyar őstörténetiség könyvtárakat megtöltő vizsgálati anyaga jellegéből adódóan és más népek etnogeneziséhez hasonlóan sokunk számára áttekinthetetlen, ingoványos dzsungelnek tűnik. Ennek ellenére igényünk van arra, hogy lehetőleg minél jobban eligazodjunk benne, mert fontos látni és érteni az elméletek fényében tetszelgő, két vagy több előjelű kérdésköröket, problémákat, okfejtéseket, a rájuk adott válaszok sokféleségével agyonterhelt múltunknak ezt a szakaszát.

Az inspirációkról, amelyek nagy ívű vállalkozására, a harminc dolgozattól álló, csaknem másfél ezer oldalnyi munka megírására készítették, Kovács Vilmos így vall: „Azzal kezdődött, hogy elindultam keresni Kárpátalja ’öslakosságát’: a fehér horvátokat.¹ Őket ugyan nem találtam meg, de eljutottam a magyar őstörténet gyökeréig. Olyan tények birtokába, amelyenkről a magyar őstörténetírás még csak nem is álmodik.”²

A tudományos, több síkba ágazó szakirodalom folyamatos vllatása páratlanul izgalmas felfedezésekhez vezetett. Ahogy dr. Kozma Endre (1945–1997), a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem fiatalon elhunyt bölcsészstanára a kiadvány előszavában írta: „Hunok, kumánok, alánok, avarok és – első látásra nehezen összeszámálható – más ókori népek szelleme szabadul ki bennük: nem az írói fantázia mesebeli palackjából, hanem a számtalan történelmi kútfő elfogulatlan vizsgálata nyomán. Vallomásra bírja szavainkat, neveinket is, sok százuk eredetét kutatva. Őstörténetünk, néppé válásunk epizódjai kavarnak nyomukban szemünk előtt. Egy szokatlan bonyolultságú, de a köztudatban élőnél színesebb, izgalmasabb és minden bizonnyal igazabb történelmi dráma csomópontjainak láncolata tűnik föl bennük. A megelevenített ősök egy reálisabb hipotézisrendszerben hihetőbb képet öltenek, s deheroizálásukért cserébe kapjuk

¹A korabeli kárpátaljai szovjet „tudósok” – I. Hrancsák, B. Szpivák, M. Trojan – által feltételezett, a szláv autochtonitást ’igazolandó’ népnév, amelyből a Kárpátok elnevezést próbálták levezetni (horvái, gorbái~Kárpái); ami délszláv volta miatt is képtelenségnek bizonyult. (F. G.)

²Levél Kovács Lászlónak. In: *Kik voltak...?*, 25. o.

magyar néppé válásunk egy elképzelhető folyamatának tárgyyszerűségében is különb pátoszát.”³ Kovács Vilmos választ keres és fogódzókat ad a visszatérő, sokunkat foglalkoztató kérdésekre: milyen etnikumú és nyelvű népekből, néprészekből toborzódott az úgynevezett előmagyarság; kik voltak a szavartoi-aszfaloik, a csatlakozó kabarok, Anonymus kunjai, még korábban a szkíták, a hunok, a székelyek és az avarok; mit jelentenek a nép- és személynevek, földrajzi neveink; milyen összefüggések vannak az ismertnek vélt és ismeretlen láncolatok között – hogy végül arra is választ kapjunk, hol, hogyan és mikor szerveződhetett néppé magyarságunk. Itt bárki fölveheti a fejét: de hisz mindez már régen tisztázott, a magyar nyelv finnugor eredetű, népünk őshazája az Urál vidékén, majd a Volga-Káma táján (Magna Hungária) volt; onnan vándoroltak eleink a Meotisz, a Don-tó (Dentu-moger) tájékaira, később Levédiába, onnan Etelközbe, végül 895-ben a Kárpát-medencébe! Minden világos. A tudósok felfogása, bár helyenként némileg eltérő, nagyjából egyértelmű, tudományosan megalapozott, amit a XX. század (Fodor István régészprofesszor szavaival: „a tudomány százada”) kellő mértékben igazolt, megerősített. Mit kell itt még kutatni, felfedezni?

Ezeket és hasonló kérdések garmadait Kovács Vilmos is nemegyszer feltette a „tudomány századának” második felében, mert bár író volt, mindig és egyre inkább vonzotta a tudomány világa, főleg a humán tudományoké. Nyomon követte útjait, eljárásait, figyelte eredményeit, még a sokak szemében „száraz” ágazatnak tűnő nyelvészeti dolgokat is számon tartotta. Az őstörténet behatóbb ismerete felé ugyanis leginkább a nyelv ismerete, történeti fejlődése, komplexitása, maga a nyelvtudomány adja a legalapvetőbb fogódzókat. Nagy távlatokból világítva biztos vezetőként idézi a múltat, emlékezik és emlékeztet a legtávolibb, az írásbeliséget jóval megelőző időkre is. A történeti adatok legfeljebb a klasszikus értelemben vett népvándorlások koráig nyúlnak. A régésznek nagyon sokat mond egy-egy lelet, de például a csontvázmaradványok nem tudnak megszólalni, a nyelv viszont igen. Ezzel együtt fontos leszögezni, hogy önmagában a nyelvtörténet nem azonosítható a nép őstörténetével; amikor a kutatók (történészi hévvel) ezt tették, azonnal megingott lábuk alatt a talaj.

Kovács Vilmos régóta foglalkoztatta népünk eredetének kérdése, s végül az 1960/70-es évek fordulójának nyelvtudományos vitái, a nyelvtörténet akkor nyilvánosságra került ellentmondásai fordították érdeklődését ebbe az irányba.

Az alkalmazott nyelvi kutatások egyik úttörője és koordinátora, Papp Ferenc (1930–2001) akadémiai doktori disszertációjának előkészületei során számítógépes eljárással vizsgálta felül nyelvünk szókészletét a honfoglalás korából ismert magyar tőszók alapján, eredetük szerint (*Magyar Nyelv*, LXX. évf., 1. sz., 1974, 56. o.). Kovács Vilmos többször idézi és taglalja a Papp Ferenc által közzétett adatokat, összehasonlítva azokat a honi és a nemzetközi

³Előszó. In: *Kik voltak...?*, 17–18. o.

(finnugorisztikai) adatokkal és felismeri az *egyik alaproblémát*: a magyar tőszókészletben mindössze 614 (34,0%) a finnugor eredetű szavak száma (nem számítva a belső keletkezésű szavakat, amelyeknek semmi közük az eredet problémájához)! Björn Collinder világhírű összehasonlító szótára (*Fenno-ugric vocabulary*, Stockholm, 1955) csak 550 tőszót tart finnugor eredetűnek, uráli szótárában és későbbi dolgozataiban pedig csupán 440-et; Kovács Vilmos ennél is kevesebbet valószínűsít, ugyanis miután a *Történelmi Etimológiai Szótár* adatait átvizsgálta, megállapította, hogy az „több tucat etimológiailag együvé tartozó tőszót tárgyal külön szavakként”.⁴ Papp Ferenc kimutatása szerint a török eredetű tőszavak száma 279 (15,4 %); egyéb eredetű 25 (1,4 %), 889 (49,2 %) pedig ismeretlen vagy bizonytalan eredetű. Összegezve: a vizsgált tőszóanyag 1807 (100 %), Björn Collinder uráli szótára alapján a finnugor eredetű tőszavak (440) és az ismeretlen tőszók (1073) aránya 24,3 % – 59,0 %-ra változik.⁵ Vagyis a honfoglaló magyarság (tőszókészletének csupán egyharmada finnugor eredetű, kétharmada egészen más, és az utóbbiak származásáról – a török eredetűek kivételével – nyelvtudományunk semmit sem tud. Márpedig a szavak eredete, származása alapvető fontosságú, mert ezek függvényében alakul, fejlődik a hang- és a nyelvrendszer!

Bárczi Géza (1894–1975) óta tudjuk: „A magyar hangtörténet (...) a föltevéseken alapuló finnugor hangrendszer és az első nyelvemlékeinkben élénk táruló ősmagyar hangrendszer között mutatkozó fontos különbségekből, valamint honfoglalás előtti jövevényszavaink tanúbizonyságából következett. Kevés megbízható tudunk mondani a hangváltozások időbeli egymásutánjáról és összefüggéseiről, azaz a szokásos műszóval: kronológiájáról, időrendjéről. E téren ugyanis a vizsgálatok meglehetősen új keletűek, és bár mutatnak föl érdekes eredményeket, ezek szilárdságát további kutatásoknak kell megerősíteniük... A magánhangzók ősmagyar kori története a magyar hangtörténetnek legkevésbé ismert része. Míg a finnugor alapnyelv mássalhangzó-rendszeréről, ha közel sem lehet, de mégis viszonylag sokat tudunk, magánhangzó-rendszeréről csak vitatott és homályos ismereteink vannak... Rendkívül megnehezíti a magánhangzók történetének a kutatását az a tény, hogy – amint látszik – az alapnyelvben a magánhangzók még föl nem derített okból és látszólag szeszélyesen váltokozhattak egymással, s ezért igen nehéz egy-egy esetben eldönteni, hogy egy finnugor eredetű magyar szó magánhangzójának mi volt az előzménye.”⁶

Mivel ezek a problémák minden nehézségükkel együtt azóta is megoldatlanok, figyelembe véve a grammatikai és a teljes nyelvi rendszereket az eltérések tükrében, éppen e súlyos hiányosságok alapján megállapíthatjuk: *nyelvünk*

⁴ *Kik voltak...?*, 96. o.

⁵ Uo., Táblázatok.

⁶ Bárczi Géza: *Magyar hangtörténet*. In: Bárczi–Benkő–Berrár: *A magyar nyelv története*, Budapest, 1967, 100, 106. o.

történetiségét a maga teljességében aligba lehet kizárólag finnugor bázison taglalni és megoldani. Ezt a konklúziót természetesen nemcsak a hang- és nyelvrendszerbeli, valamint a szókészleti egyezések (ezek számát Hajdú Péter, a finnugorisztika doyenje 1000–1200-ban határozza meg) problematikája teszi lehetővé, hanem egyéb kérdéskörök megléte is, amelyek kapcsán Kovács Vilmos a következőket írja: „...a magyar nyelv őstörténeti problémái nem abból adódnak, hogy – amint azt előszeretettel felpanaszolni szokás – voltaképpen nincsenek X. század előtt írott nyelvemlékeink, hanem: – egyrészt: nem ismerjük az uráli alapnyelv kapcsolatait; – másrészt: nem tudjuk, honnan, kitől és mikor kerültek a honfoglaló magyarság nyelvébe (...) az ismeretlen és bizonytalan eredetű szavak; – végül: honfoglalás előtti török jövevényszavaink is alkalmatlanok arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőlük, ugyanis a zömüket kitevő ún. archaikus török vagy bolgár-török jövevényszavak forrása ismeretlen, mivel nem tudjuk bizonyosan, hogy ez volt-e a nyelve a bolgárságnak, amint azt többen állítják, vagy pedig az iráni szarmata-alán, ahogyan azt az 50-es évek szovjet történettudománya vallotta; de alkalmatlan erre e szóréteg azért is, mert a törökség egy részének, az ún. altáji törökségnek a nyelve nincs ősi, rokoni kapcsolatban a tulajdonképpeni törökség nyelvével, hanem az csak a későbbi érintkezés eredménye; – valamint azért még, mert török jövevényszavainkról kitűnt, hogy azok egy része magában a törökségben is az iráni nyelvekből való, ami azt jelenti, hogy az ősmagyarság e szavakat átvehette közvetlenül az iráni nyelvekből is, és szükségtelen a török közvetítés feltevése”. Hasonló feltevésekre jutott dr. Bartha Antal, az őstörténet egyik legjobb ismerője, az MTA Történeti Intézetének főmunkatársa.⁷

Mindez csak az egyik aspektus az átfogó vizsgálatok korrelációiban. A másik, a fentieknél is fontosabb problémát az okozza, hogy a néprajz, régészet, antropológia stb. területén folyó kutatások eredményei alig 10 %-ban és csak erőltetetten támasztják alá népünk finnugor származását. Kiáltó etnikulturális és műveltségi-művelődéstörténeti különbségekről lévén szó, a probléma már a XIX. század (a finnugorisztika megalapozása) óta megosztja a nyelvészeket és a történészeket. A dilemma valójában ennél is régebbi keletű, nem lebecsülendő történelmi háttérrel; újabban – főleg a XX. század második felétől – viszont historiográfiai háttere is van, amely többnyire a szemléleti (ideológiai és politikai) aspektusokra épül.

Ez a „vízválasztó” a XIX–XX. század fordulójára vezethető vissza, amikor a magyarság eredetét taglaló, különböző hipotézisekkel szemben egyedül a finnugor szemléletű nyelvtudomány tudta bizonyítani – ha csak részleteiben is – állításait. Ugyanakkor a hosszan tartó ugor-török „nyelvháború” és a turáni fajelmélet sem a kellő irányban befolyásolta történelemtudományunkat. A viták nem annyira tudományos, mint inkább ideológiai alapokon zajlottak, ami

⁷Bartha Antal: *A magyar kultúra X. századi forrásai*. Moszkva, 1972, 126. o.

aligha vált az ellenfelek dicsőségére. A XX. század második felétől „marxista” színezetűvé vált szemlélet következtében teljesen új helyzet állt elő. Az átformált és átlényegített történetírás a korszak „a múltat végképp eltörölni” jellegével egyre relevánsabb erővel ívelt „magasra” kényszerpályáján. A tudomány klasszikus értékében vett funkciója megszűnt, a történelem a „szükséges és a szükségtelen rossz” között valahol egy felemás kategóriában az „osztályharcok története” lett. Megkezdődött a nemzet hagyományainak fokozatos felszámolása, ami napjainkban is nagy elánnal folytatódik. Ennek estek áldozatul krónikáink és gesztáink oly módon, hogy azokat használhatatlanoknak minősítették.

Márpedig gesztáink és krónikáink a szellemi örökségünk felbecsülhetetlen értékei. A szó szorosabb értelmében ezek nem évkönyvek (távol is állnak azoktól!), de – ahogy Kovács Vilmos és rajta kívül még annyian jelzik – a hunok-magyarok uralkodóházának, a törzsek vezéreinek tetteit stb. megőrkítő hagyományaink írásba foglalt hősi eposzai, nagyívű történeti keretekben összefoglalva, méltó, epikai hitelességgel. Östörténészeink közül egyre többen csodálva és tisztelettel vallják, hogy bennük (például a már rekonstruált ősgesztákban, így az I. Béla kori, 1062. évi és a Salamon korabeli, 1075 körüli, illetve a XIII. századvégi Anonymus-i mű stb.) nagyon is megbízható adatokat, hiteles és valóban létező nép-, törzs-, méltóság- és helyneveket találunk. Ezeket azonban fel kell fejtenünk ahhoz, hogy jól értelmezhesük és realitásaikban – időben, térben egyaránt – el tudjuk helyezni. (Ez az, amit az elmúlt évszázadban a „tudomány” elhanyagolt és mellőzött, mert nem volt érdeke feltárni értékeit. Hozzáférhetőségüket is gátolta. Nagyon későn kerültek kiadásra, és akkor is többnyire félremagyarázva tartalmukat, soraikat. Ma is csupán a nagyobb könyvtárakban elérhetőek. Viszont még most is vannak olyan írások – például a *Taribi Üngürüsz, A mongolok titkos története, az Aveszta* stb. – , amelyek csak Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban hozzáférhetőek, pedig a korszerű történetírás és a nemzeti identitástudat szempontjából immár nélkülözhetetlenek. Más népek fölöttébb megbecsülnék, ha volnának ilyen vagy csak hasonló értékeik, s mit nem adnának értük... Bezzeg a mi „kulturpolitikusaink” nem becsülik őket!)

A finnugorisztika a maga belterületén autisztikus építkezésbe kezdett. Kitekintése megszűnt, látókörre beszűkült, nézetei egyre inkább dogmává merevedtek. „Belterjes” munkája bámulatra méltó egyediségével csupán a módszertan területén hozott újat, ami az egyetemes nyelvészet „csodálatát” is kivívta.

Miután a finnugorisztika egyeduralomra jutott, pozícióját arra használta fel, hogy nagymértékben befolyásolja a társtudományokat, mégpedig saját elképzeléseit azok szakterületeire, sőt menetére is rákényszerítve. Tehát meglehetősen szokatlan, bizarr módot választott eredményeinek „igazolására”. A féligazságokra és részeredményekre épült „tudományos” munkák (és főleg a rangok!) nem szenvedhettek csorbát; nem számított, hogy emiatt maga a tudomány, annak etikája sérült meg.

Régóta tudjuk: valós múltismeret nélkül nincs jövő. Ha egy nemzet nem szembeesíti magát múltjával, annak minden hibájával és erényével, nem lehet kellő önismerete és önbecsülése sem, s ezek hiányában újra meg újra megismételheti egykori hibáit, tévútjait. „És növeli, ki elfödi a bajt” – mondhatjuk itt Illyés Gyulával. Hasonlóan vélekedik Kovács Vilmos is: „Kosáry Domokos állításával – a múlt olyan, amilyen – szemben úgy vélem: a múlt nem olyan, amilyen, hanem olyan, amilyennek (jól vagy rosszul) megírják”. Illyéssel folytatva: „A rosszul megírt múlt mindig visszajár, folyton kísérti az embert”.

Minden magára adó nemzet jogos igénye, hogy múltját a maga teljességében és realitásában ismerhesse meg. Persze, vannak kivételek: egyfelől a csak szépre emlékezők, másfelől a „teremtünk mi múltat magunknak” elvének hívei.

Az „ismeretlen időkbe” nyúló őstörténet múltunk valóságának része, amelynek kutatásánál az időről időre felmerülő kérdéseket és részproblémákat illik figyelembe venni és megvizsgálni. „A történelem – legyen az rég- vagy közelmúlt – nem alkalmi díszmagyar és nem is örök időkre szóló vezeklő szerzetesruha, hanem emlékezet is, ami okulásra kötelez. Jelen esetben pl. arra, hogy tudomásul vegyük: nincsenek eleve elrendelésből tévedhetetlen tudományok, az egyazon tudományon belül létező, különböző vagy éppen ellentétes irányzatok igazát nem lehet kinyilatkoztatásokkal megdönteni. Ennek egyetlen módja az elfogulatlan szakmai vita. A tudományokra is érvényes az a szabály, hogy bármely állításnak – vonatkozzon az bár a magyarság eredetére – mindaddig létjogosultsága van, amíg kényszerítő módon meg nem cáfolják. Pontos anyagismeret, mesterségbeli jártasság és alapos hozzáértés azonban nemcsak a tudományos állításokhoz kell, hanem azok megcáfolásához is” – írja Kovács Vilmos.⁸

Őstörténeti kérdésekben nagyon fontos az idősíkok egymást követő láncolatának *konkrétabb* ismerete. Az 1970-es években tudósaink még megelégedtek a nagyvonalú távlatokba helyezett időfogalmakkal. Bárczi Géza szerint például „...nyelvünk eredete az idők homályába vész”⁹, míg Hajdú Péter úgy véli, „...az emberi beszédnek kb. egymillió éves története van”.¹⁰ Nos, a technikai fejlődés már a XX. század közepén jóval közelebb hozta az „ősidők homályából” az előember által létrehozott beszéd kibontakozási sávjait. A kb. 110 ezer évvel ezelőtt kihalt neandervölgyi emberről például megbizonyította, hogy a szintagmatikus gondolkodás hiányában nem volt képes tagolt beszédre.¹¹ A homo sapiens mintegy 70 ezer évvel ezelőtt jelent meg Európában, tömegesen azonban csak az utolsó jégkorszak végén. A nyelv kialakulását a tudomány – mérlegelőbb számítások révén – az i. e. 25–10 ezer közötti időszakra vezeti vissza, vagyis a pleisztocén korába. Ma már elfogadott az a vélemény, miszerint

⁸Kik voltak...?, 34. o.

⁹Bárczi Géza: *A magyar nyelvtörténet összefoglaló áttekintése*, 1967.

¹⁰Hajdú Péter: *A rokonság nyelvi háttere*. In: *Uráli népek*, 1975, 28. o.

¹¹P. Liebermann–E. S. Crelin: *A Neander-völgyi ember beszédéről*. In: *A nyelv keletkezése*, 1974, 310. o.

a migrációk vonalainak megfelelően Északkelet-Európa és a dél-uráli vidék az atlanti korban (i. e. 5–2500 között), főleg az újkőkorszakban népesült be, amikor ezeken a tájakon a kerámia és a földművelés megjelent; tehát nem kell távolabb menni az i. e. 5000. évnél!

Az egyetemes tudomány mai álláspontja szerint az emberi nyelv kezdeti megnyilvánulása elkezdődhetett ugyan a felső paleolitikumban, de tökéletesedése rendkívül lassú, igen hosszú idejű volt, még a homo loquens (beszélő ember) és a homo faber („kétkezi”, tevő ember) megjelenése után is. Kovács Vilmos nem vizsgálja (meg sem említi) az írás kialakulását, pedig ez a folyamat (bár a beszélt nyelvnél későbbi) jól érzékelteti egy-egy nyelv, később nyelvcsalád lineáris fejlődésvonalait, azok méreteit és fokozatait. „A különböző nyelvcsaládok – ahogy ma meghatározhatók – csak kb. i. e. 3500 után alakultak ki.”¹² Az első, írásnak felfogható jelek viszont csak az i. e. IV–III. évezred fordulóján jelentek meg. Ezekből alakultak ki az első ideografikus rendszerek (a sumer, a mezopotámiai és az óegyiptomi), kétezer év múlva pedig ezekből jött létre a szótagírás (a sumer, az óegyiptomi, asszír-babiloni), majd az óperzsa (sumer–asszír–babiloni alapokon), külön utakon pedig a japán és a kínai az i. e. II–I. évezredben. Valamivel később, ezek mintáit véve alapul, a rovásírás is kezdett kialakulni.

A finnugorisztika feltevése szerint „...az uráli népek ősei valaha, kb. hat-hétezer évvel ezelőtt közös nyelven beszéltek. A protouráli alapnyelv az i. e. VI–IV. évezredek közepén, i. e. mintegy 5000 évvel már felbomlott proto-finnugor (az i. e. III. évezred végéig tartó) és protoszamojéd (kb. i. sz. kezdetéig meglevő) előágakra.”¹³ Az uráli népek „őshazáját” Hajdú az Urál-hegység keleti oldalától az Ob folyóig, illetve az Ob alsó, északi folyása mentén képzelte el, ahonnan később a Volga-Káma vidékére költöztek át.

Ez az álláspont, amelyről a magyar finnugorisztika a mai napig szinte nem mozdult el, időben és térben egyaránt tarthatatlanná vált. László Gyula (1910–1999) professzor több szempontot (növény- és állatföldrajzi, klimatikai stb. adatokat) vizsgálva bizonyította, hogy az adott területen *akkor* semmilyen nép nem lakott, mivel ehhez hiányoztak az életfeltételek.¹⁴ A 70-es évekre ugyanakkor minden „őshaza-elmélet” (az indoeurópaihoz hasonlóan) megdőlt, akárcsak az egyirányú őstörténeti kutatás elve! A kérdésre, hogy i. e. 5000-tól visszamenőleg, nyelvközösséggé válásának idején hol élt ez a népcsoport, a finnugorisztika nem is kereste a választ. S bár a kezdeti folyamatok eredőit és színtereit ma sem ismerjük, származásunk irányait az antropológiai kutatások déli irányból – a Kaszpi- és a Fekete-tenger, a Kaukázus és az Altáj vidékei felől – adják meg, kimutatva a népességünk zömét képező turanid, pamíri europid,

¹² A. Sommerfelt: *The Origin of Language*. In: *A nyelv keletkezése*, 1974, 32. o.

¹³ Hajdú Péter: *A rokonság nyelvi báztere*. In: *Urali népek*, 1975, 11., 36. o.

¹⁴ László Gyula: *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai*, 1971.

mediterrán, nordoid (de ez is erősen mediterrán) és cromagnoni típusokat.¹⁵ Veres P. Tibor megállapítása szerint az ősmagyarság – akárcsak az iráni származták – a „protoeuropid ugor és mediterrán szkíta populációk keveredése”.¹⁶

A mai, finnugor bázisú nyelvtörténet szerint nyelvünk „az uráli nyelveken (i. e. 4000-ig) belül a finnugor nyelvek (i. e. 2000-ig) ugor ágához tartozik; majd abból kiválva (az i. e. I. évezred közepétől) megkezdte külön életét; ekkortól „sok idegen hatás éri ugyan, de szókincsének magva és nyelvtani szerkezete lényegében máig megőrizte finnugor jellegét”. „Ugor (hanti, manysi) rokonainktól elválva még egy ezredéven át éltük tehát a magunk külön életét, azaz ’ősmagyar korunkat’, mígnem i. sz. 500 táján mi is megkezdtük vándorlásainkat, mivel időközben ’ránk telepedett’ egy bizonyos ótörök nép, mely lovas nomádokká szervezett bennünket” – ahogyan Kovács Vilmos interpretálja.¹⁷ Finnugoristáink ehhez itt-ott még hozzáteszik, hogy „találkozhattunk, talán együtt is élhettünk egy bizonyos, azóta kihalt, ismeretlen néppel, amelytől ismeretlen eredetű szavaink részét átvettük”.

Ez az a pont, amely mellett nem mehetünk el megjegyzések nélkül.

Korábban is (Vámbéry Ármin, Munkácsi Bernát, de még Reguly Antal is), a XX. század második felében és napjainkban szintén kimutatták már, hogy az ősmagyarság antropológiailag, nyelvileg, tárgyi és szellemi műveltségében már az i. e. XII. századtól kezdve együtt, szorosan egymás szomszédságában élve óiráni népcsoportokkal magán hordozta azokat a jegyeket, amelyek nem csak rokonították azokkal, de meg is különböztették tőlük. Évezredes keveredések is közrejátszottak az etnikai arculat kialakulásában, amelynek formálódásában Veres P. Tibor szerint „nem lehet figyelmen kívül hagyni az iráni (óperzsa), mindenekelőtt pedig a szauromata csoportok hatását”. Ez a keveredés viszont a délugor és az óiráni (főként szauromata) csoportok viszonylatában több mint háromezer évvel ezelőtt kezdődött, ami egy hosszú folyamat eredményeként megteremtette az ősmagyarság etnikumának, kultúrájának kialakulását. Ekkor született meg az a minden kezdetlegességét magán viselő ősmagyar nyelv is, amelyet több kutató az ugor és az iráni nyelvek *szövetségéből* vezet le. Az új elmélet a XX. század 30-as éveiben fogant, megalapítása N. Sz. Trubeckoj (1890–1938) nevéhez fűződik. Gyökereiben ott van Johannes Schmidt nyelvhumillá- és A. Meillet konvergencia-elmélete, s e kettővel együtt Ferdinand de Saussure, a nagy svájci nyelvész által alapított modern nyelvtudomány több elmélete. Máig ható irányzatait a finnugorisztika „hallgatólagosan”, passzív magatartással „tűri”; bár sokan a „családfaelmélet” támadóját látják bennük, érvek hiányában nem támadják nyíltan azokat. Valójában ugyanis a nyelvsvövetség elmélete nem a családfaelmélet – amely a mai nyelvek egységét egy korábbi (alap) nyelvi egyféleségre vezet vissza – állításával szemben foglal állást, hanem azt

¹⁵Dr. Lipták Pál: *A magyar nép kialakulása*, 1971.

¹⁶*A magyar nép etnikai történetének vázlatja*. Valóság, 1972, 5. sz., 4–5. o.

¹⁷*Kik voltak...?*, 27., 94. o.

csupán *ellentételezi* a nyelvek történeti kontinuitásain alapuló alakulási-fejlődési folyamataival. Míg korábban a nyelvrokonság elmélete csak a közös ősi nyelv szétválásairól szólt (1. aspektus), az újabb teória ennek más oldalait (2. aspektus), az összefonódásokat világítja meg a térben-időben eredetüket tekintve eltérő nyelvek, azok egymásra gyakorolt hatásait és eggyé ötvöződését taglalva. „A két folyamat dialektikus együttese sokoldalúbban és a nyelvtörténeti tényeknek megfelelőbben határozza meg a nyelvek viszonyát” – ismeri fel még a finnugor iskola prominens képviselője, Róna–Tas András is.¹⁸ Ami itt nagyon fontos: ez a XX. századi modern elmélet nemcsak felhívta a figyelmet a finnugorisztika tévelygéseire, hanem határozott választ is adott az ősmagyarok kialakulása irányával és folyamatával kapcsolatos kérdésekre. A Trombetti művei nyomán H. Becker, V. Pisani, E. Pulgram, R. Jakobson és mások korszakalkotó munkáikban közvetve és közvetlenül fogalmazták meg gondolataikat ezekről (az örökölt és szerzett rokonság, nyelvtipológia stb.) a kérdésekről. Rendkívül izgalmas például Roman Jakobsonnak a nyelvészövetségek fonológiai izoglosszáit taglaló gondolatköre, amely az eurázsiai terület hangtani tipológiáját a fonológiai izoglosszák atlaszaként tárgyalja; vagy például a nyelvláncolatok témája. Ilyen lánc a finnugor–(déli)szamojéd–altáji–koreai–japán–óceániai, másfelől az altáji–tibeti–burmai és a magyar–alán–óiráni fonál, amely a sumer nyelvig ível! Kovács Vilmos nem tárgyalja ezeket a láncolatokat, csak – más szempontokból – a sumer–magyar „rokonításra” tér ki. Ugyanakkor az „ősmagyar korabeli” (i. e. 500–i. sz. 500-as évek) külön nyelvi életünkkel kapcsolatban visszautasítja a finnugoristák feltételezéseit: „1. Nem török nép szervezett bennünket 'nomádokká', mivel nyelvünkben egyetlenegy hadászattal kapcsolatos török szó sincs. 2. Az elképzelt vándorlások területét a korabeli írók már aránylag jól ismerték, de ezen nem tudunk egyetlen ismeretlen népről sem, amelytől szókincsünk tetemes részét elkölcsönözhattuk volna.”¹⁹ Itt érdemes megjegyezni, hogy ez a korszak, amit közelebbi őstörténetünkben a finnugorisztika „fehér foltnak” tekint, Hérodosztól (i. e. V. század közepe) Malálaszig, Jordaneszig és Priszkosz rétorig (i. sz. V. század közepe) *írásos* emlékekkel rendelkezik! Ezeket a korabeli népeket a nemzetközi történetírás azonosította, létüket felfedte, így jól ismerjük mozgási irányukat is. A honfoglalás korának ismeretéből – nagyon helyesen – visszafelé indulva ezt a korszakot már viszonylag jól feltérképezte a történetírás. A finnugoristák azonban – figyelmüket minden vonatkozásban az uráli népekre irányítva – nem fordítanak kellő figyelmet más korabeli népekre, mert azok úgymond „nincsenek rokonságban velünk”. Ezért nem tárgyalják nyelvünk ismeretlen eredetű szórétégét sem, mi több, azok összevetése még a szakmán belül is tabunak számít. Ez a magatartás, amely főleg a „tudomány századában”, a XX. század 50-es éveinek elején jelent meg osztályharcos köntösben, egészében inkább rombol, mint épít.

¹⁸Róna–Tas András: *A nyelvrokonság*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978, 194. o.

¹⁹*Kik voltak...?*, 27. o.

Észleli ezt Kovács Vilmos is, amikor ezeket írja: „A magyar nyelvtörténetnek, ill. összehasonlító nyelvészetnek két süllyesztőgödre van: egy legális, de álcázott, és egy rejtett, elhallgatott. Az elsón a 'magyar belső keletkezésű szavak' címke áll, és százsámra süllyednek el benne hangutánzó, hangfestő, állathívogató és gyermeknyelvi szavaink, amelyeknek jórészt semmi közük elnevezésükhöz, de besorolásuk azzal a kényelemmel jár, hogy eredetüket nem kell tovább kutatni. (...) A másik gödör sok száz ún. ismeretlen és bizonytalan eredetű, honfoglalás előtti tőszavunk süllyesztője. Nincs egyetlen olyan összefoglaló nyelvtörténeti munka, amely számszerűen kimutatná ezt a szóréteget. És olyan sincs, amely számokban és százalékokban egymás mellé állítaná a honfoglalás előtti magyar tőszókészlet különböző rétegeit.”²⁰

Milyen következtetéseket vonhatunk le az eddigiekből?

Bizonyított, hogy a népek egykori kialakulása mediterrán vidékeken: a Földközi-, a Fekete-, a Kaszpi-tenger, Elő-Ázsia és Mezopotámia térségeiben történt. Az innen induló migrációs folyamatok lassú szivárgásokkal kezdődtek, majd felgyorsulva már az atlanti kort megelőző időkben (i. e. VII–II. évezred) zajlottak. Ekkor azonban még csak bizonyos népcsoportokról beszélhetünk, népekről és nyelvcsaládokról nem. Az utóbbi fogalmak valós használata csak a tágabb értelemben vett atlanti kor függvényében indokolt, témánk szempontjából azonban számunkra időben az i. e. V. évezred végétől az i. sz. I. évezred végéig tartó korszak érdekes, térben pedig Eurázsia középső része, a Ráktérítőtől az északi sarkkörig; ezeken belül természetesen minden számításba jöhető tény.

A magyar nyelvet idestova két évszázada az uráli népek, ezeken belül a finn és ugor ágakból eredezteti nyelvtudományunk. Az uráli ősnép szállásterülete nagyjából az Ob vonalától a Volga–Káma közéig lokalizálható, figyelembe véve a Dél-Ural és az Altáj vidékét is. Történeti szempontból ez a nyelvcsalád az i. e. VI–IV. évezred között, gyakorlatilag tehát az uráli megtelepedés előtt már felbomlóban volt. Ebben a keveredések is közrejátszhattak. Nyilvánvaló, hogy az urálinak mondott ősnép és az alapnyelv nem itt alakult ki, hanem egy jóval délebbre húzódó sávban. Mivel valamennyi urálinak számító protonyelvben jól kimutathatók az indoeurópai nyelvcsalád indoiráni és egyéb ágainak főbb jellemzői (szókincs, műveltségi terek tényezői), népünk igen távoli elődei az atlanti kor elején (i. e. 5600–4000 között) együtt vagy egymás szomszédságában éltek az óiráni, majd a középíráni népcsoportok elődeivel; ez leginkább az ugor ág hanti és manysi, valamint a XX. század végére – a szölkup kivételével – kihalt déli szamojéd népek esetében volt kimutatható.

Az Óvilág történetírói – Hérodotoszon kívül is – hírt adtak e térség népeiről. Például Hellanikosz (i. e. 480–400 körül), majd Ptolemaiosz Klaudiosz (i. e. II. század) az iráni eredetű „nyershúsevő” amadokoi népről, amelyet ismert iranológusunk, Harmatta János – bár nem eléggé meggyőzően – finnugornak

²⁰*Kik voltak...?*, 95. o.

tekint. A görögön kívül az i. e. II. évezredből már a hettita (az időszámításunk kezdete előtt Kis-Ázsia vidékein élt indoeurópai törzsszövetség) írások is tartalmaznak ide vonatkozó adatokat. Nagy népvándorlások kora ez: az „indek” ekkor hatolnak be az „indiai szubkontinensre” (Punjab), az irániak nagy csoportokban a Kaszpi-tenger térségeibe. Iráni (óperza) peremterületnek számít a nagy migrációs mozgásokat mutató Volga–Belaja folyóktól délre, az Altáj, a Kaukázus és a Fekete-tenger irányában húzódó vidék, ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül a Kelet-Ázsia északi és déli területéről az Urál és az Altáj felé irányuló migrációs folyamatok sem. Hajdú Pétert idézve: „Nyelvcsaládunk szókészletének bizonyos elemei indogermán, altáji (török), jukagír, csukcs kamcsadál, sőt eszkimó nyelvek megfelelő szavaival kapcsolatba hozhatók, anélkül, hogy bármilyen irányú szókölcsönzés tényét megállapíthatnánk. A véletlen művének azért nem tekinthetjük ezeket a szóegyezéseket, mert ilyenek meglehetősen nagy számban kimutathatók, de ezenkívül az említett nyelvek morfológiai szerkezetében is meglepő egyezések, hasonlóságok vannak...”²¹ Hajdú soraiban nem nehéz felfedezni Bárczi Géza (1894–1975) akadémikus nyelvészünk megállapításait: „Az előuráli nyelvnek más nyelvcsoportokkal való esetleges genetikai kapcsolatai nincsenek tisztázva. Így szó lehet az uráli nyelveknek az indoeurópai nyelvekkel való genetikai rokonságáról, másrészt az altáji (török) nyelvekkel való közös eredetéről. Egyik genetikai kapcsolatot sem tekinthetjük igazoltnak, de megcáfoltnak sem.”²² Ez az a pont, ameddig a finnugorista magyar nyelvudomány eljutott. Az egyezéseket (és nemcsak a nyelvi, de más jellegűeket is) „areális kölcsönösségű rokonságszerűségként” definiálja, nem tekinti a nyelvrokonság bizonyítékainak, mert „az alapnyelvi kapcsolatok kialakulásának színterét v. színtereit nem lehet feltárni és bizonyítani; a nyelvhasználati módszereink még nem elégségesek; a nyelvrokonság szókészleti és grammatikai elemeinek kialakulási folyamata az idők ködébe, vagy százezer éves távlatokba, az eurázsiai paleolitikum és neolitikum nyelvileg ismeretlen korszakába nyúlik”.²³ Tehát egy olyan korba – mint már jeleztem –, amelyben az emberi nyelv még csak nem is létezhetett!

Minden nyelvész számára világos és egyértelmű, hogy az uráli alapnyelv – a finnugorhoz és az ugorhoz hasonlóan – nem valószínű, hanem *feltevések alapján*, tapasztalati és spekulatív módon egyaránt rekonstruált nyelv. A nyelvcsaládon belüli nyelvek *rokonsági foka* máig nem tisztázott; kirívóan feltűnő e nyelvek egymáshoz való viszonyításában a számos eltérés és a nagyfokú aránytalanság, például az is, hogy a (rekonstruált) alapnyelvből a magyar mintegy 95 tőszót őrzött meg. Míg az alapnyelvet a finnugor iskola rokonalannak, illetve más nyelvcsaládokkal kapcsolatban csak „rokonszerűnek” hangoztatja, az indoeurópai nyelvészek zöme – Grimm, Lönnrot, Donner, Anderson, Sweet, Wiklund,

²¹Hajdú Péter: *Bevezetés az uráli nyelvudományba*, 1966, 118. o.

²²Bárczi Géza: *A magyar nyelv történet összefoglaló áttekintése*, 1961.

²³Hajdú Péter, 119–121. o.

Paasonen, Meinander, Saussure, Trubeckoj, Jakobson – rokonítja azt a korai indoeurópai és altáji nyelvekkel. A magyar finnugorisztika azonban máig ható „marxista fölénytel” elutasítja a klasszikus és a modern egyetemes nyelvtudomány álláspontjait, még a „szovjet iskola” egyes állásfoglalásait (így a nosztratikus rokonítás elméletét) is, ha azok nem egyeznek meg elképzeléseivel.

Kovács Vilmos több tanulmányában taglalja a nosztratikus nyelvrokonítást, főleg V. M. Illics-Szvitics fiatalon elhunyt szovjet nyelvtudós ma már világhírű tanulmánya és *A nosztratikus nyelvek összehasonlításából adódó tapasztalatok* címmel már halála után, 1971-ben kiadott szótára alapján. Illics-Szvitics történeti-etimológiai alapokon 245 tőszó és formáns egyezését mutatja ki hat nyelvcsalád (a sémi-hámi, kartvel – a grúz és rokonai –, indoeurópai, altáji, dravida és uráli) mintegy 270 nyelvében. Ő írja: „Döntő többségük csak annak az elméletnek a keretében nyerhet magyarázatot, amely posztulátumként kimondja az említett nyelvcsaládok genetikai rokonságát, azaz egy olyan nagyobb csoporthoz való tartozásukat, amely nyelvcsoporthoz feltételesen nosztratikusnak nevezünk. A hat nyelvcsalád vizsgált egyezéseinek száma és szabályos jellege nemcsak a nyelvrokonság tényének a megállapítását teszi lehetővé, hanem arra is lehetőséget nyújt, hogy feltárjunk egy sor törvényszerűséget, amely ezeket az ősnyelveket összeköti, s hozzájárul az összehasonlítottak nyelvrendszere bizonyos lényeges részeinek a rekonstruálásához.” Kovács Vilmos is idézi ezt, hozzátéve: „Ehhez, a magyar nyelvtörténet számára is felbecsülhetetlen értékű megállapításhoz tegyük hozzá, hogy a nosztratikus alapnyelv *hangtani* változások törvényszerűségeit is szabályokba foglalja. De ha csak szövegyeztetéseit vesszük most figyelembe, akkor pl. összehasonlító szótára uráli eredetű *hal* szavunkat a sémi-hámi nyelvcsalád 43, az altáji 12 és az indoeurópai 6 nyelvében; finnugor kori *kő* szavunkat pedig a sémi-hámi nyelvcsalád 10, a kaukázusi (kartvel) 4, az indoeurópai (oszét) 1 nyelvében mutatja ki, hogy a tömeges egyezések közül csak ezt a kettőt említsük. De ez a számos példából kiragadott két szó is elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk: elképzelhetetlen, hogy pl. *hal* szavunkat az uráli nyelvközösség alkotta meg, s ebből került a szó mondjuk a sémi-hámi nyelvcsalád 43 nyelvébe, s ez áll *kő* szavunkra is. Ugyanakkor az is elképzelhetetlen, hogy ezeket a szavakat a nyelvcsaládok egymástól függetlenül alkották meg, s lévén szó igen ősi műveltségkörbe tartozó alapnyelvi szavakról, ki kell zárunk a bármilyen irányú kölcsönzés lehetőségét is. De mindentől eltekintve jegyezzük meg, hogy nyelvtörténeteinknek az uráli alapnyelv kapcsolatait illető pesszimizmusában nincs okunk osztozkodni.”²⁴

A magyar nép kialakulásának folyamata kétségtelenül az i. e. 500-as években kezdődött. Tulajdonképpen ekkor váltunk el „legközelebbi” nyelvrokonainktól, a hantiktól (osztjákok) és manysiktól (vogulok). 1973 nyarán diákmunka

ürügyén többedmagammal eljutottam a Hanti–Manszi Nemzetiségi Körzetbe, így többször volt alkalmunk „testközelből” megismerni „rokonainkat”. Bár azt megelőzően már voltak alapismereteink embertani-etnikai mivoltuk jellegéről, mégis meglepődtünk: teljesen erős mongoloid kép, vörös arcbőr, alacsony termet... A tyumenyi szabadtéri színpadon megismertük táncaikat és énekeiket is, de semmi közöset nem találtunk azokban, ami akár csak halványan utalt volna a „rokonságunkra”. Ezért nem lepődtem meg igazából a későbbiekben, amikor Török Aurél, Bartucz Lajos, Pápai Károly, Ligeti Lajos és Kiszely István leírásait olvastam róluk. Mert bár testi alkatunk szerint, biológiai „töröknek” (inkább irániak) mondott nép vagyunk, tehát turanid–taurid–pamíri összetétel, ami 46 százalékot tesz ki bennünk, hanti–manszi viszonylatban a rokonítási fok mindössze 0,6 %. (Kiszely István antropológus adata 1988-ból.) Szókincsünk vonatkozásában valamivel magasabb a „közös alap”: 4-5 % közötti...

Az etnográfia talán az egyik olyan tudományterületünk, amelyet nyugodtan illethetünk a legkomolyabban felvértezett tudományosság fogalmával. Kiemelt helyet, rangot vívott ki a többi, viszonylag új keletű társtudománnyal szemben. Igaz, múltja jóval nagyobb, s ami döntő: tapasztalata is. Már a korai néprajz rátapintott – például – hitvilágunk perzsa (óiráni) gyökereire, előrehaladását azonban (akkor még) megakadályozta az egyes történeti és kultúrtörténeti források, adatok hiánya, s némiképpen a korok színvonalán mindig ott kísértő szakszerűtlenség. Kovács Vilmos idejében a magyar tárgyi és szellemi néprajz által felfedett hasonlóságok és párhuzamok több mint 90 %-a a török, de főleg az iráni irányba mutatott.²⁵

Nyelvtudományunk keveset foglalkozik a török nyelvekkel, pedig a magyar régiségben az ótörök nyelveket beszélő népek jelentős szerepet játszhattak „nyelvünk külön életében”. Az általánosan elfogadott megállapítás szerint a régi török nyelvek két nagy csoportra oszlanak: oguz és ogur törökségre. László Gyula szerint, aki szakmája, a régészet felől ad fogódzókat, „az őskorban az oguz törökség volt a keleti ág, amely egészen Kínáig hatolt, míg az ogur a nyugati, amely Elő-Ázsiáig terjedt nyugat felé, s a magyarban meglevő török szavak nagy része ehhez tartozik”. E két török ág még ma is közel áll egymáshoz, ami jelzi, hogy a kettő valamikor egymás közelében élt, esetleg egy nép volt! A finnugor nyelvekben viszont aránylag kevés a kimutathatóan török eredetű szó, bár a törökös hatás általában tetten érhető. Az őstörök népek a régészeti és az antropológiai kutatások szerint a karaszuki (minuszinszki) műveltséghez kötődnek. Származásukat a Szir- és Amu-Darja felső folyásának vidékéhez, az Aral-tó déli és Észak-Irán egyes területeihez kötik a kutatók, előzményeik a

²⁴Kik voltak...?, 213–214. o.

²⁵László Gyula: *Őstörténetünk*, 1981, 70. o.

Pamírig vezetnek. Az indoeurópai, főleg az indoiráni népek megjelenése „a szélrózsa minden irányába szétszórta őket”.²⁶ „Az ötörök népesség csoportjai sem az i. e. 2000. év előtt, sem utána – heterogén összetételüknel fogva – nem képviselhetek meghatározó erőt, így nem is hagytak maguk után számottevő régészeti emlékeket.”²⁷

A magyar etnikum kialakulásának idejében (i. e. I. évezred) Eurázsia vidékeit a sztyeppei sávtól északra és délre (Fekete-tenger–Kaukázusi térség–Aral-tó és tovább) már jelentős számú népek és népcsoportok lakták. A migrációs mozgások szinte minden irányban zajlottak. Ebből az időből már tudomásunk van a szarmata (szauromata) néptörzsekről, amelyek az i. e. VII–III. században az Urál és a Volga mentén éltek. A szkítákkal (ugyancsak az i. e. VII–III. században) rokon kapcsolatban álltak. Mindkét nagy népcsoport iráni nyelvű és nomád életmódot folytató népközösség volt. A későbbiekben meghódították a Fekete-tenger partvidékét, eljutottak egészen a Dunáig, miközben hatalmas törzsszövetséget hoztak létre, melynek vezetői a jazigok, a roxolánok és az alánok törzsei voltak. Bár meghatározóbb szerepük nem volt, említésre méltók ebből a korból az iráni eredetű kimmerek, akik az i. e. VIII. században még a sztyeppe jelentékeny részét birtokolták. L. A. Jelnyickij és Harmatta János műveiből tudjuk, hogy települési területük a Kaukázus vidékétől a Krímen át a Fekete-tenger, a Kubány déli vidékéig és a Dnyeperig terjedt. Amikor a szkíták kiszorultak Elő-Ázsiából, fokozatosan elfoglalták a kimmerek területét, csakúgy, mint a Don és a Volga közötti területeket is. Őket innen a szkíták mozdították el nyugati irányba, a szkítákat (akik az i. sz. I–III. században a Kárpát-medencébe is eljutottak) pedig a szarmata (szauromata) törzsek vonták szövetségükbe. Minden jel arra mutat, hogy a magyar nép kialakulásának folyamatában jelentős szerepük volt a szkíta–szarmata időknek. A nosztratik-rokonságon túlmenően is szoros kapcsolat mutatható ki a szomszédos szkíta törzsek és a magyar etnikum között, ugyanakkor azokkal a törzsekkel is, amelyeket a szkíták telepítettek a Kaukázus–Volga–Don térségeibe Mezopotámiából. Kovács Vilmos írja: „Görög források egybehangzó tanúsága szerint e telepések *médek* voltak, akiket új lakóhelyükön szauromatáknak vagy szarmatáknak neveztek. Az áttelepítés idején azonban – az i. e. VII–VI. században – a hat méd törzs közül még csupán egy volt iráni nyelvű, a többi saját, nem-iráni törzsi nyelvét beszélte, a törzsek közötti összekötő nyelv pedig az arameus volt, telítve még sumerizmusokkal. A (méd) telepéseknek ez a szkíta alapokon csak lassan konszolidálódó nyelvi állapota a magyar nyelv mintegy 150 szavának valóban ismeretlen eredetű forrása, s a minden rendű-rangú sumer–magyar rokonítás alapja. (...) A magyarság, a két ugor (hanti és manysi) nép és a volgai finnek ezenkívül is beletartoztak abba a hatalmas *Aorsz* (ász-alán) törzsszövetségbe, amely az i. e. III. századtól uralta a

²⁶László Gyula: *Őstörténetünk*, 99. o.

²⁷Sz. V. Kiszeljov: *Nyugat-Szibéria ősi története*. MIA, 9. köt., 1952, 214. o.

Szir-Darjától a Don és a Kaukázus vonaláig húzódó térséget, s amelyben i. sz. I. századának 30-as éveiben az alán csoportok vették át a hatalmat.²⁸

A csak részben finnugor eredetű törzscsoporton kívül okvetlenül figyelembe kell venni egy hvarezmi eredetű alán–besenyő keverék népből alakult csoportot. Ez a szaltovo-majacki kultúra népe: izmaelita vonásokat is hordoz, emiatt később egyes krónikások (így Anonymus és Nikon orosz krónikás is) kumánnak nevezik, a források viszont hvarezminak jelölik. Ezekon kívül van a kaukázusi alán eredetű csoport, amelynek főbb meghatározója a kavarok (kabardok) három törzse, akik majd a Levédiát is magába foglaló Etelközben a kialakuló honfoglaló konglomerátum élére állnak. Kovács Vilmos hosszan és részletesen taglalja ezeket a csoportokat.²⁹

A magyarság etnogenezisének kialakulásában az indoiráni (szkíta–szarmata, ász–alán) alapozás mellett alapvető fontosságú a hun–magyar és az avar–magyar, valamint a hvarezmi eredetű ász–alán–besenyő és magyar törzsek és törzscsoportrészek egyesülésének folyamata. Kovács Vilmos külön fejezetekben tárgyalja ezeket az összefonódásokat, így a hun–avar–magyar rokonságot a származás, a törzscsoportok szerkezetének jellege, öröksége kapcsán; sorra veszi a nép- és helyneveket, a személy- és méltóságneveiket, a nyelvüket és a nyelvi emlékeiket is. Az antropológiák mellett szóba kerülnek a régészeti leletek (szkíta, hun, avar tárgyi emlékek, fémművesség) tanúbizonyságai, az alapnyelvi és az etnokulturális kapcsolatok. Ugyanakkor választ kapunk az olyan kérdésekre, hogy kik voltak a székelyek, a csángó, a göcsejiek, a ruszok, Anonymus és Nikon kumánjai, kik az avarok, a szabírok és a szovárdok, vagy hogy kik voltak a magyarokkal azonosított szovárd-magyarok, a Perzsia határvidékére szakadt szavartoi-aszfaloi-k és az úgynevezett kék-kendek. Ezek a kérdések ugyanis már önmagukban alapjaiban érintik az ősmagyarság kialakulásának egész problémakörét, mégpedig a maga teljes komplexitásában, részletekbe menően is akár, olykor más népek és népcsoportok kapcsolatairól vagy ötvöződéseikről. Gondolnánk-e például, hogy a mai Spanyolországban élő katalánok (= gót és alán ötvöződés) is ebből a térségből – a Kaukázus északi előteréből – eredtek?

Kovács Vilmos több mint 700 magyar (finnugor) és osztét (iráni) szövegezés kísérletében vizsgálja az alapnyelvi összefonódásokat, ezenkívül grammatikai és hangtani összevetésekkel is él. Nem hagyja figyelmen kívül az orientalisztika eredményeit sem. Főleg a néprajzi, a kultúr-antropológiai és a régészeti kutatásokra összpontosít, mindenütt a népek történelmi keretekbe ágyazott múltjának mozgásirányait vizsgálva. Megállapítja, hogy „a magyar törzsszövetség olyan heterogén törzsek kényszerű egyesülése volt, amely a IX. század derekára három, egymástól jól elkülöníthető fő rétegből tevődött össze: 1) a tulajdonképpeni magyarságból, 2) a fegyverrel (is) csatlakozásra készített hét

²⁸Kik voltak...?, 233–240. o.

²⁹Uráli népek és a honfoglaló konglomerátum. In: *Kik voltak...?*, és: *Együtt*, 2007. évf., 1–4.

kumán-rusz törzsből és 3) a kaukázusi kavarak Kazáriából kiszakadt három törzsből. E három néprész mindegyikének saját története, Györffy György szóhasználatával: külön *mi*-tudata volt, ami a hagyományainkat is megfogalmazó krónikáink ellentmondásaiból is jól érzékelhető. És éppen ez az oka annak, hogy kudarcot vall minden olyan őstörténeti munka, amely egyetemes ősmagyariságot keres, s ezt igyekszik lokalizálni térben és időben”.³⁰ Amint megállapítja, a magyar népi tudat még csak ekkor kezdett kialakulni, s a számos törzs összeolvadása csak jó másfél évszázad eltelte után fejeződött be a Kárpát-medencében, az ott talált rokon és idegen népcsoportokkal együtt. A honfoglaló konglomerátum három alaprétege külön-külön önmagában sem volt egyöntetű, a domináló saját jellegek alatt történelmi rárétegződések húzódtak meg.³¹ Abban viszont, hogy a magyar nép végleg kiforrjon és megerősödjék, nagy szerepük volt a honfoglalást jóval megelőző évszázadok alatt ide sodródott magyar népcsoportoknak, akik már az i. sz. III. századtól kezdve töredékeikben jelen voltak a Kárpát-medence térségében az ide is eljutó szkíta–szarmata törzsszövetségek tagjaiként, majd a mintegy száz népcsoportot (!) ötvöző hun konglomerátumban (i. sz. 370–453) vállaltak jelentős szerepet, csakúgy, mint az avar honfoglalás (557–558. év) és a griffesindás-palmettás későbbi avar-bejövétel idejében, mint szövetséges népek, i. sz. 670-ben.

FODOR GÉZA

³⁰*Kik voltak...?*, 231. o.

³¹Uo., 232. o.